

SESSION ORDINAIRE 2022-2023

7 NOVEMBRE 2022

**PARLEMENT DE LA RÉGION
DE BRUXELLES-CAPITALE**

PROPOSITION DE RÉSOLUTION

**relative à l'utilisation optimale du sous-sol
bruxellois et la réalisation d'un cadastre
exhaustif des installations souterraines**

RAPPORT

fait au nom de la commission
du Développement territorial

par Mme Soetkin HOESSEN (N)

Ont participé aux travaux de la commission :

Membres effectifs : Mmes Isabelle Emmery, Véronique Jamouille, Fadila Laanan, Isabelle Pauthier, MM. Tristan Roberti, Geoffroy Coomans de Brachène, Gaëtan Van Goidsenhoven, Mmes Marie Nagy, Françoise De Smedt, Soetkin Hoessen.

Membres suppléants : Mmes Anne-Charlotte d'Ursel, Nicole Nketo Bomele, M. Gilles Verstraeten.

Autres membres : Mmes Bianca Debaets, Gladys Kazadi.

Voir :

Document du Parlement :

A-536/1 – 2022/2023 : Proposition de résolution

GEWONE ZITTING 2022-2023

7 NOVEMBER 2022

**BRUSSELS
HOOFDSTEDELIJK PARLEMENT**

VOORSTEL VAN RESOLUTIE

**betreffende het optimaal gebruik van de
Brusselse ondergrond en de opstelling van een
volledig kadaster van de ondergrondse
installaties**

VERSLAG

uitgebracht namens de commissie
voor de Territoriale Ontwikkeling

door mevr. Soetkin HOESSEN (N)

Aan de werkzaamheden van de commissie hebben deelgenomen :

Vaste leden: Mevr. Isabelle Emmery, mevr. Véronique Jamouille, mevr. Fadila Laanan, mevr. Isabelle Pauthier, de heren Tristan Roberti, Geoffroy Coomans de Brachène, Gaëtan Van Goidsenhoven, mevr. Marie Nagy, mevr. Françoise De Smedt, mevr. Soetkin Hoessen.

Plaatsvervangers : Mevr. Anne-Charlotte d'Ursel, Nicole Nketo Bomele, de heer Gilles Verstraeten.

Andere leden : Mevr. Bianca Debaets, mevr. Gladys Kazadi.

Zie:

Stuk van het Parlement :

A-536/1 – 2022/2023: Voorstel van resolutie

I. Exposé introductif de M. Gaëtan Van Goidsenhoven et de Mme Anne-Charlotte d'Ursel, coauteurs de la proposition de résolution

M. Gaëtan Van Goidsenhoven, coauteur de la proposition de résolution indique que le texte proposé aujourd’hui à la commission part de différents constats partagés avec Mme Anne-Charlotte d’Ursel.

Ces dernières années, grâce à l’essor des nouvelles technologies, les usages du sous-sol urbain se sont multipliés dans le monde, y compris dans différentes villes européennes. Ainsi, alors que différentes villes tentent de s'approprier leur sous-sol, la Région bruxelloise est très peu avancée dans cette dynamique : très peu de projets souterrains sont portés par les pouvoirs publics et la connaissance du sous-sol demeure extrêmement lacunaire.

Les urbanistes s'accordent sur un point : les initiatives isolées ne suffiront pas. Une démarche globale est indispensable et elle doit en premier lieu passer par la réalisation d'un plan d'ensemble de l'utilisation du sous-sol. C'est la raison pour laquelle l'élément principal de la proposition s'axe sur la réalisation d'un cadastre complet des éléments présents dans le sous-sol bruxellois.

Les enjeux, largement détaillés dans notre texte, sont nombreux et variés :

Le premier enjeu concerne évidemment la possibilité d'installer différents équipements souterrains. Le foncier disponible se réduit drastiquement sur le territoire Régional, limité à une superficie de 162 km². Dans un contexte où les projets de construction sont de plus en plus contestés, soit parce qu'ils viennent mettre à mal la présence de la nature en ville, soit parce qu'ils entrent en conflit avec d'autres fonctions, il est plus que temps d'envisager les possibilités existantes en souterrain.

Explorée dans de nombreuses villes dans le monde, cette piste est encore très insuffisamment exploitée en Région bruxelloise, malgré la présence de nombreux espaces à disposition des pouvoirs publics, dont ceux de Bruxelles Mobilité listés dans le texte. Parmi les nombreux exemples de projets de constructions souterraines à l'étranger qui sont présentés dans cette proposition, l'on peut citer les appels à projets lancés par la Ville de Paris en 2017, intitulés « Réinventer Paris - Les dessous de Paris ».

Vingt projets devraient ainsi voir le jour dans les prochaines années, parmi lesquels un lieu de vinification subaquatique, un lieu de production d'insectes comestibles, un espace multifonctionnel sous une zone d'habitat social, une galerie consacrée aux médias numériques sous la place du Palais-Royal ou encore un vaste espace d'exposition dédié aux métiers d'arts sous l'esplanade des Invalides.

I. Inleidende uiteenzetting van de heer Gaëtan Van Goidsenhoven en mevr. Anne-Charlotte d'Ursel, mede- indieners van het voorstel van resolutie

De heer Gaëtan Van Goidsenhoven, mede-indiener van het voorstel van resolutie, wijst erop dat de tekst die vandaag aan de commissie wordt voorgelegd, uitgaat van verschillende vaststellingen die hij samen met mevrouw Anne-Charlotte d’Ursel heeft gedaan.

De laatste jaren is, dankzij de ontwikkeling van de nieuwe technologieën, het gebruik van de stedelijke ondergrond overal ter wereld toegenomen, ook in verschillende Europese steden. Terwijl verschillende steden trachten zich hun ondergrond toe te eischen, blijft het Brussels Gewest achterophinken : er worden zeer weinig ondergrondse projecten opgezet door de overheden en de kennis van de ondergrond blijft zeer lacunair.

De stedenbouwkundigen zijn het over één punt eens: geïsoleerde initiatieven zullen niet volstaan. Er is een allesomvattende aanpak nodig, die in de eerste plaats een algemeen plan voor het gebruik van de ondergrond vereist. Daarom is het voorstel hoofdzakelijk gericht op het opstellen van een volledig kadaster van de elementen die zich in de Brusselse ondergrond bevinden.

De uitdagingen, die in ons voorstel uitvoerig worden beschreven, zijn talrijk en uiteenlopend :

De eerste uitdaging is uiteraard de mogelijkheid om diverse ondergrondse voorzieningen aan te brengen. De beschikbare grond is zeer beperkt in het Gewest, dat slechts een oppervlakte van 162 km² heeft. In een context waarin bouwprojecten steeds meer worden betwist, omdat ze de aanwezigheid van de natuur in de stad in het gedrang brengen of omdat ze haaks staan op andere functies, is het de hoogste tijd om de bestaande ondergrondse mogelijkheden onder de loep te nemen.

Deze mogelijkheid wordt in vele steden overal ter wereld verkend, maar onvoldoende in het Brussels Gewest, ondanks de aanwezigheid van talrijke ruimten die ter beschikking van de overheden staan, waaronder die van Brussel Mobiliteit die in de tekst worden opgeliist. Onder de vele voorbeelden van ondergrondse bouwprojecten in het buitenland die in het voorstel worden voorgesteld, verwijzen we naar de projectoproepen « Réinventer Paris - Les dessous de Paris » die de stad Parijs in 2017 heeft gedaan.

In de komende jaren zouden aldus twintig projecten worden opgezet, waaronder een wijnmakerij onder water, een plaats voor de productie van eetbare insecten, een multifunctionele ruimte onder een sociaal woongebied, een galerie voor digitale media onder het plein van het Palais Royal of nog een grote tentoonstellingsruimte voor kunstberoepen onder de esplanade des Invalides.

On peut mentionner également Helsinki, qui a adopté l'année passée un schéma directeur du sous-sol, qui comprend des projets souterrains tels qu'un musée d'art, une église ou encore une piscine olympique.

Les enjeux liés à la gestion des chantiers sont également importants, comme le soulignait la Cour des comptes dans un rapport de septembre 2021 : elle pointait ainsi les grandes lacunes dans la connaissance de l'état du sous-sol des voiries ainsi que du réseau d'égouttage, ce qui pourrait avoir des incidences sur d'éventuels effondrements de voiries. Elle recommandait donc de croiser les données existantes de plusieurs impétrants, afin de réaliser un cadastre exhaustif sur l'état des installations souterraines, toujours inexistantes aujourd'hui. Les poubelles souterraines butent sur ces mêmes difficultés.

Ensuite, un des grands enjeux pourrait concerter la végétalisation des espaces publics. En pratique, l'objectif de « déminéralisation » de la ville se heurte malheureusement souvent à la configuration du sous-sol bruxellois. C'est la raison pour laquelle la Ville de Bruxelles a lancé en 2020 un nouveau projet-pilote, dont l'objectif est de cartographier les sous-sols urbains de deux quartiers de la commune afin d'identifier les endroits aptes pour la plantation d'arbres. Avec Mme Anne-Charlotte d'Ursel, M. Van Goidsenhoven estime que cette initiative, aussi louable soit-elle, ne doit pas reposer sur les communes, qui agiraient chacune dans leur coin, avec une perte d'économies d'échelle et sans vision globale.

Dans cette optique, une cartographie détaillée du sous-sol régional permettrait d'identifier les périphéries les plus propices aux plantations, de réaliser des plans d'aménagement tenant compte de la configuration des lieux, en y développant une végétation importante et appropriée.

D'autres enjeux sont encore liés à la géothermie, c'est-à-dire à la distribution des flux de chaleur à l'intérieur de la croûte terrestre. Bien que des études à ce sujet aient déjà lieu chez Bruxelles Environnement, il apparaît que tous les potentiels liés à la récupération de chaleur des infrastructures souterraines via la technologie géothermique n'ont pas été exploités. Afin d'avancer en la matière, un cadastre régional souterrain serait également le bienvenu.

En outre, les difficultés vécues par le département du Patrimoine archéologique d'urban.brussels lorsqu'il réalise des atlas du sous-sol archéologique, notamment liées aux impétrants, qui sont parfois situés à un emplacement différent que celui indiqué par les plans correspondants, tendent à indiquer qu'une meilleure connaissance du sous-sol, basée sur une centralisation du cadastre disponible entre les différentes administrations de la Région bruxelloise, pourrait contribuer à optimiser le travail réalisé en matière d'archéologie.

Enfin, l'indisponibilité du foncier pose également la question des espaces nécessaires à l'agriculture, et plus spécifiquement à l'agriculture urbaine dans le cas des villes. Certaines plantes comme le fenouil, le radis, la coriandre ou

Een ander voorbeeld is Helsinki, dat vorig jaar een richtschaema voor de ondergrond heeft goedgekeurd. Het omvat ondergrondse projecten zoals een kunstmuseum, een kerk of nog een olympisch zwembad.

De uitdagingen in verband met het beheer van de bouwplaatsen zijn eveneens belangrijk, zoals het Rekenhof heeft benadrukt in een rapport van september 2021 : het wees op grote lacunes in de kennis van de staat van de ondergrond van de wegen en riolering. Dat kan tot instortingen van wegen leiden. Daarom heeft het Rekenhof aanbevolen de bestaande gegevens van verschillende nutsbedrijven met elkaar te kruisen, teneinde een volledig kadaster op te stellen van de staat van de ondergrondse voorzieningen, want dat bestaat nog steeds niet. Dezelfde problemen duiken op voor de ondergrondse vuilnisbakken.

Vervolgens zou een van de grote uitdagingen kunnen bestaan in de vergroening van de openbare ruimten. In de praktijk botst de doelstelling om de stad te "demineren" jammer genoeg vaak met de configuratie van de Brusselse ondergrond. Daarom heeft de Stad Brussel in 2020 een nieuw proefproject opgestart om de ondergrond van twee wijken van de gemeente in kaart te brengen en aldus geschikte locaties te vinden voor het aanplanten van bomen. Samen met Anne-Charlotte d'Ursel is de heer Van Goidsenhoven van oordeel dat dit initiatief, hoe lovenswaardig ook, niet aan de gemeenten mag worden overgelaten, want die zouden individueel handelen met verlies van schaalvoordelen en zonder een allesomvattende visie.

In die optiek zou een gedetailleerde cartografie van de ondergrond van het Gewest het mogelijk maken om te bepalen welke gebieden het geschiktst zijn voor aanplantingen, en om aanlegplannen op te stellen die rekening houden met de configuratie van de locaties en er significante en adequate vegetatie tot stand brengen.

Andere uitdagingen houden verband met geothermie, namelijk de distributie van de warmtestromen binnen de aardkorst. Leefmilieu Brussel heeft daar weliswaar al onderzoeken over uitgevoerd, maar niet het volledige potentieel om via geothermie warmte uit de ondergrondse infrastructuren te recupereren, zou worden benut. Om op dat gebied vooruitgang te boeken, zou een gewestelijk kadaster van de ondergrond eveneens nuttig zijn.

Bovendien wijzen de problemen die het departement Archeologisch Erfgoed van urban.brussels ondervindt bij het opstellen van de atlassen van de archeologische ondergrond, vooral wat de nutsoorzieningen betreft, die zich soms op een andere plaats bevinden dan in de plannen wordt aangegeven, erop dat een betere kennis van de ondergrond op basis van een centralisatie van de beschikbare kadasters tussen de verschillende besturen van het Brussels Gewest, zou kunnen bijdragen tot een optimalisering van de archeologische werken.

Ten slotte doet het tekort aan beschikbare gronden ook de vraag rijzen welke ruimte nodig is voor de landbouw en meer bepaald voor de stadslandbouw in het geval van de steden. Bepaalde planten zoals venkel, radijs, koriander en

la laitue sont d'ailleurs déjà cultivés sous terre dans certaines localités. L'aquaponie, ce système qui unit culture et élevage de poissons, pourrait également se développer en sous-sol de manière optimale.

La méconnaissance actuelle de notre sous-sol entrave différents projets d'aménagement d'espaces publics, dont de nombreux projets de végétalisation, et elle nous prive de l'opportunité d'envisager de multiples applications concrètes, qui s'inscriraient pour la plupart dans le cadre d'une ville plus résiliente et plus durable.

Si différents cadastres et cartographies existent déjà, elles fonctionnent en « vase clos » et ne concernent que certains éléments en fonction des administrations.

Afin de surmonter ces différents écueils, la planification souterraine apparaît nécessaire pour dégager une vision d'ensemble. Les nouvelles technologies, telles que le mapping 3D, permettent désormais de fournir de meilleures données sur l'état du sous-sol et de localiser avec davantage de précision les installations existantes.

Pour toutes ces raisons, le groupe MR souhaite demander au Gouvernement qu'il prenne l'initiative de mettre sur pied une collaboration entre les différentes administrations régionales et les principaux impétrants afin de compiler l'ensemble des connaissances de chacun des acteurs sur la configuration du réseau souterrain bruxellois.

Sur base de cette collaboration, un cadastre de l'ensemble des éléments naturels et des installations humaines du sous-sol sur le territoire régional devra être réalisé.

Du fait de son expertise en bases de données et en cartographies ainsi que de ses contacts privilégiés avec les autres administrations bruxelloises comme avec les pouvoirs locaux, perspective.brussels, l'organisme régional en charge de la planification, nous paraît le mieux habilité pour réaliser cette tâche.

Ce n'est que dans un second temps, lorsque ce cadastre aura été réalisé, que les multiples potentiels que recouvre le sous-sol pourront être envisagés et situés spatialement.

Si cette proposition était adoptée, elle pourrait marquer la première pierre d'une nouvelle aventure dans l'aménagement du territoire bruxellois, avec l'émergence de l'urbanisme du sous-sol.

M. Van Goidsenhoven conclut en indiquant qu'il serait favorable à la tenue d'auditions si les commissaires le souhaitent.

Mme Anne-Charlotte d'Ursel, coauterice de la proposition de résolution souhaite insister sur quelques éléments par exemple le projet-pilote lancé par la ville de Bruxelles en 2020. 280.000 euros avaient été consacrés pour faire réaliser une étude pour identifier les endroits capables d'accueillir les plantations d'arbres dans deux quartiers bruxellois : le quartier européen et le bas de Laeken. Un bureau d'études a

kropsila worden trouwens al op bepaalde plaatsen ondergronds geteeld. Aquaponics, een systeem dat kweek en visteelt combineert, zou ook ondergronds optimaal kunnen worden ontwikkeld.

Het huidige gebrek aan kennis van onze ondergrond staat verschillende projecten voor de aanleg van de openbare ruimten in de weg, waaronder een groot aantal vergroeningsprojecten, en ontneemt ons de mogelijkheid om een groot aantal concrete toepassingen te overwegen, waarvan het merendeel zou bijdragen tot een veerkrachtigere en duurzamere stad.

Hoewel er al verschillende kadasters en kaarten bestaan, werken ze naast elkaar en hebben ze enkel betrekking op bepaalde voorzieningen naargelang de besturen.

Om die verschillende klippen te omzeilen lijkt een kadastrer van de ondergrond noodzakelijk om een algemene visie tot stand te brengen. Dankzij de nieuwe technologieën, zoals 3D-mapping, kan men nu nauwkeurigere gegevens over de staat van de ondergrond verstrekken en de bestaande voorzieningen nauwkeuriger lokaliseren.

Om al die redenen vraagt de MR-fractie de Regering het initiatief te nemen om een samenwerking tot stand te brengen tussen de verschillende gewestelijke besturen en de belangrijkste nutsbedrijven, teneinde de kennis van alle actoren over de configuratie van de Brusselse ondergrond samen te voegen.

Op basis van die samenwerking dient er een kadastrer te worden opgesteld van alle natuurlijke elementen en voorzieningen voor de mens van de ondergrond op het gewestelijk grondgebied.

Perspective.brussels, de instelling bevoegd voor stadsplanning, lijkt ons het geschiktst om die taak uit te voeren, gelet op haar expertise op het gebied van gegevensbanken en cartografie en haar bevoordeerde contacten met de andere Brusselse administraties en de plaatselijke besturen. ,

Pas in een latere fase, wanneer dat kadastrer opgesteld zal zijn, zullen de vele mogelijkheden van de ondergrond onder de loep genomen en gelokaliseerd kunnen worden.

Als het voorstel wordt aangenomen, zou dat het begin kunnen zijn van een nieuwe fase in de Brusselse ruimtelijke ordening, met de opkomst van de ondergrondse stedenbouw.

De heer Van Goidsenhoven besluit dat hij voorstander zou zijn van hoorzittingen als de commissieleden zulks wensen.

Mevrouw Anne-Charlotte d'ursel, mede-indiener van het voorstel van resolutie, wenst enkele elementen in het voorstel van resolutie te benadrukken, bijvoorbeeld het proefproject dat de Stad Brussel in 2020 heeft opgestart. Er is 280.000 euro uitgegeven voor een onderzoek om te bepalen welke plaatsen geschikt zijn voor het aanplanten van bomen in twee Brusselse wijken : de Europese wijk en

été mandaté pour cartographier les sous-sols de ces deux quartiers. La proposition de résolution se situe sur les plans des économies financières. Une vision globale présente des économies d'échelle. Ce projet des deux quartiers suscite plusieurs réflexions. Si toutes les communes agissaient en ordre dispersé, il s'agirait d'un énorme gaspillage des deniers publics. Il illustre que la confection d'une cartographie et d'un inventaire complet du sous-sol apparaît comme une nécessité. Il paraît plus efficace pour ce type de projet de le mener à une échelle régionale. Il convient dès lors que les communes puissent en disposer aisément pour végétaliser judicieusement leur espace public.

Des projets de « tiny forests » (Forest, Woluwe-Saint-Lambert) ou de « pocket parcs » (Laeken) voient le jour dans diverses communes. Ils requièrent un biotope particulier. La cartographie permettrait de visualiser où l'implantation serait la plus intéressante. Une vision globale du territoire aurait du sens et de la cohérence. Ceci aurait sa pertinence pour les travaux de voirie. Un cadastre devra permettre de croiser les informations disponibles, de les compiler et de les actualiser sans cesse. Cet inventaire pourrait s'appuyer sur une cartographie et permettrait de faire de l'urbanisme de sous-sol.

Il n'est pas rare que des problèmes voient le jour lors de chantiers sur l'espace public avec les nombreux impétrants présents au niveau des trottoirs et de la voirie. L'on observe des coupes de conduites de gaz, d'un égout ou d'une autre canalisation. Cela s'explique en partie par un manque de formation de la part de certains ouvriers ou par un manque de connaissance du terrain du sous-sol. La proposition de résolution permettrait d'y apporter une solution.

La propreté publique est un autre élément d'actualité et il concerne la question de placer ou non des containers enterrés dans le sous-sol. Cela permettrait de mettre fin à la malpropreté dans le centre de Bruxelles en partie due à ces sacs en plastique de toutes les couleurs qui jonchent la chaussé plusieurs jours de la semaine. Ils sont souvent sortis à pas d'heure, sont éventrés et s'envolent. Il y a quelques années, la ministre de la Propreté disait que les containers enterrés étaient impossibles à installer à Bruxelles pour cause d'impétrants. Aucune étude n'en atteste selon l'intervenante. Aujourd'hui, le ministre Ecolo de la Propreté n'y voit plus un problème d'impétrants, mais il suffirait de supprimer 10.000 places de parkings. Son parti en début de législature voulait supprimer 65.000 places de parkings. Combien de parkings ont-ils été supprimés depuis 10 ans ou depuis ce gouvernement ? La ministre de la Mobilité ne semble pas pouvoir répondre à cette question. Nous attendons les études qui nous permettront d'y voir plus clair. Grâce à perspective.brussels, nous pourrions y voir plus clair et savoir si c'est possible.

Il suffit de voir ce qui se fait avec succès dans de nombreuses villes européennes avec des centres historiques denses. Il apparaît que celles-ci ont une connaissance de leur sous-sol autrement plus fine qu'à Bruxelles. Équipements

lager-Laken. Een studiebureau kreeg de opdracht om de ondergrond van die twee wijken in kaart te brengen. Het voorstel van resolutie gaat over besparingen. Een allesomvattende visie biedt schaalvoordelen. Er zijn verschillende opmerkingen gemaakt over het project voor de twee wijken. Als alle gemeenten afzonderlijk zouden handelen, zou dat een enorme verspilling van overheids geld zijn. Daaruit blijkt dat een volledige cartografie en een volledige inventaris van de ondergrond noodzakelijk zijn. Het lijkt efficiënter om dat soort projecten op gewestelijke schaal uit te voeren. De gemeenten moeten er dan ook over kunnen beschikken om hun openbare ruimte oordeelkundig te vergroenen.

In verschillende gemeenten worden projecten voor « tiny forests » (Vorst, Sint-Lambrechts-Woluwe) of « pocket parks » (Laken) opgezet. Ze vereisen een bepaalde biotoop. De cartografie zou tonen waar ze het best aangelegd zouden worden. Een allesomvattende visie op het grondgebied zou zinvol en coherent zijn. Dat zou relevant zijn voor wegenwerken. Een kadaster zal het mogelijk maken om de beschikbare gegevens te kruisen, te compileren en voortdurend bij te werken. Deze inventaris zou kunnen steunen op een cartografie en ondergrondse stedenbouw mogelijk maken.

Het is niet ongewoon dat er tijdens werken in de openbare ruimte problemen rijzen met de talrijke nutsvoorzieningen die zich onder de trottoirs en wegen bevinden. Gasleidingen, riolen en andere leidingen worden doorgesneden. Dat wordt gedeeltelijk verklaard door een gebrek aan opleiding van sommige arbeiders of een gebrek aan kennis van de ondergrond. Het voorstel van resolutie zou daarvoor een oplossing bieden.

De openbare netheid is een andere actuele kwestie. Dienen de containers al dan niet te worden ingegraven? Dat zou een einde maken aan het gebrek aan netheid in het centrum van Brussel, dat deels te wijten is aan plastic zakken in alle kleuren die meerdere dagen per week op de straten liggen. Ze worden vaak zeer laat buiten gezet en opengescheurd. Het afval vliegt dan over de straten. Enkele jaren geleden heeft de minister bevoegd voor openbare netheid verklaard dat ondergrondse containers in Brussel niet mogelijk zijn wegens de ondergrondse nutsvoorzieningen. Volgens de spreker wordt die stelling door geen enkel onderzoek gestaafd. Vandaag vindt de Ecolo-minister bevoegd voor openbare netheid dat er niet langer een probleem is met de nutsvoorzieningen, maar dat het zou volstaan om 10.000 parkeerplaatsen te schrappen. Bij het begin van de zittingsperiode wenste zijn partij 65.000 parkeerplaatsen te schrappen. Hoeveel parkeerplaatsen werden de laatste 10 jaar of sinds deze Regering in het zadel zit afgeschaft? De minister van Mobiliteit lijkt deze vraag niet te kunnen beantwoorden. We wachten op de onderzoeken die ons een duidelijker beeld zullen verschaffen. Dankzij perspective.brussels zouden we een duidelijker beeld kunnen krijgen en weten of dat mogelijk is.

Men hoeft enkel te kijken naar wat met succes wordt gedaan in vele Europese steden met dichtbebauwde historische centra. Die steden kennen hun ondergrond immers veel beter dan dat Brussel zijn ondergrond kent. Wat

collectifs, végétalisation, infrastructures routières, gestion de chantiers, propreté publique, découvertes archéologiques, laissons à la Région bruxelloise la chance de mieux gérer une partie de ses attributions !

II. Discussion générale

Mme Isabelle Pauthier remercie M. Van Goidsenhoven pour cette proposition qui est longue et très documentée ainsi qu'intéressante. On dirait un mémoire sur l'exploitation des espaces souterrains.

Des sujets très divers y sont abordés. Les auteurs évoquent des lieux de vie, des lieux productifs (on pourrait transformer nos tunnels en champignonnières), des lieux techniques, de nouveaux parkings souterrains, etc. Certes, il ne faut pas réduire la proposition à ce dernier aspect. Dans l'urbanisme, on utilise certes les sous-sols pour libérer de l'espace pour la voiture, or la proposition est bien plus large.

Le groupe Ecolo a une opposition de philosophie à cette proposition : la ville souterraine ? Non merci ! Les Bruxellois(es) ne sont pas des animaux souterrains, ce ne sont pas des taupes. Ecolo défend une ville où il y a de l'air et de la lumière (naturelle). Nous sommes à un moment de basculement. Il faut économiser les énergies qui ne doivent pas servir à éclairer et ventiler des lieux de vie souterrains supplémentaires. Certaines infrastructures existantes tels le métro, les tunnels ferroviaires ou routiers, les parkings, montrent aujourd'hui leurs limites tant sur le plan physique (obsolescence) que conceptuel. La réparation des tunnels routiers coûtera près d'un milliard d'euros, argent que l'on pourrait consacrer au transport public en surface.

Néanmoins, un cadastre fiable des impétrants serait pertinent et cela a été évoqué lors de la commission délibérative consacrée à la biodiversité. On a en effet du mal à situer les bons endroits pour planter des arbres en pleine terre. Cette question a été abordée lors de l'aménagement du rond-point Schuman, pour le projet de la Toison d'Or, sur la Petite Ceinture à cause du métro, à la place Rogier, à la place Flagey, à la place de la Monnaie, etc. On sait où se situent les parkings, mais parfois l'on tombe sur des surprises à propos d'autres impétrants. Il a pourtant été possible de verduriser le piétonnier plus qu'il n'avait été pensé au départ : les surprises sont bonnes ou mauvaises. Nous sommes actuellement réduits à des études ponctuelles comme celle pour l'aménagement des boulevards du Centre et celle citée par Mme d'Ursel. Il serait pertinent sur le plan urbanistique d'avoir un cadastre des impétrants.

L'administration qui est la première concernée est Bruxelles Mobilité. Si la Région bruxelloise devait charger cette administration d'une tâche supplémentaire, elle devrait donc lui accorder des moyens spécifiques supplémentaires. La proposition le prévoit. Malheureusement le scope est trop large pour être praticable sur le plan opérationnel. On peut en effet envisager une plateforme d'accès et d'échange

de collectieve voorzieningen, de vergroening, de wegeninfrastructuur, het beheer van de bouwplaatsen, de openbare netheid en de archeologische vondsten betrft, moet het Brussels Gewest de kans krijgen om een aantal van zijn bevoegdheden beter uit te oefenen !

II. Algemene bespreking

Mevrouw Isabelle Pauthier dankt de heer Van Goidsenhoven voor dit lang, zeer goed gedocumenteerd en interessant voorstel. Het lijkt op een memorandum over de exploitatie van de ondergrondse ruimten.

Er komt een breed scala aan onderwerpen aan bod. De indieners verwijzen naar woongebieden, productieplaatsen (we zouden onze tunnels kunnen omvormen tot champignonkwekerijen), technische ruimten, nieuwe ondergrondse parkeergarages, enz. Uiteraard mag het voorstel niet tot dit laatste aspect worden beperkt. In de stedenbouw wordt de ondergrond inderdaad gebruikt om ruimte vrij te maken voor de auto, maar het voorstel is veel ruimer dan dat.

De Ecolo-fractie verzet zich uit filosofische overwegingen tegen het voorstel : een ondergrondse stad ? Nee, bedankt ! De Brusselaars zijn geen dieren die onder de grond leven en zeker geen mollen. Ecolo verdedigt een stad waar lucht en (natuurlijk) licht vorhanden zijn. We staan op een keerpunt. We moeten besparen op energie, die niet mag worden gebruikt om bijkomende ondergrondse woongebieden te verlichten en te verluchten. Sommige bestaande infrastructuren, zoals de metro, spoor- of wegtunnels en parkeerplaatsen, hebben nu al hun grenzen bereikt, zowel fysiek (veroudering) als conceptueel. De reparatie van de wegtunnels zal bijna een miljard euro kosten. Dat geld had aan het bovengronds openbaar vervoer besteed kunnen worden.

Niettemin zou een betrouwbaar kadaster van de nutsvoorzieningen relevant zijn. Dat is aan bod gekomen tijdens de overlegcommissie over biodiversiteit. Het is inderdaad moeilijk om de juiste plaatsen te vinden voor het planten van bomen in volle grond. Deze kwestie werd aangekaart bij de aanleg van de Schuman-rotonde, bij het Gulden-Vliesproject, de Kleine Ring wegens de metro, op het Rogierplein, het Flageyplein, het Muntplein enz. We weten waar de parkings zich bevinden, maar soms komen we voor verrassingen te staan bij andere nutsvoorzieningen. Het was evenwel mogelijk om de voetgangerszone meer te vergroenen dan oorspronkelijk werd gedacht : er zijn zowel goede als slechte verrassingen. Thans zijn we aangewezen op ad hoc onderzoeken, zoals dat voor de aanleg van de centrumlanen en hetwelk mevrouw d'Ursel aanhaalt. Stedenbouwkundig gezien zou een kadaster van de nutsvoorzieningen relevant zijn.

Het bestuur dat daar het meest bij betrokken is, is Brussel Mobiliteit. Als het Brussels Gewest dit bestuur met een extra taak zou beladen, zou het dan ook extra specifieke middelen ter beschikking moeten stellen. Het voorstel voorziet daarin. Helaas is het toepassingsgebied te ruim om operationeel haalbaar te zijn. Men kan immers een platform voor toegang tot en uitwisseling van gegevens over de staat van de

d'informations sur l'état du sous-sol et alimenter cette base de données pourrait être complétée au fur et à mesure que l'on fait des études, des fouilles archéologiques, ou des travaux.

Mme Pauthier remercie encore les auteurs pour l'intérêt de cette proposition créative et très documentée mais qui ne correspond pas à la vision de la ville d'Ecolo. Pour des lieux de vie, le sous-sol n'est pas indiqué et dès lors son groupe ne suivra pas les auteurs de la proposition.

M. Gilles Verstraeten mentionne une récente visite du Willemfonds dans les Marolles, où on a visité d'anciennes et de nouvelles écoles, et notamment une crèche de Victor Horta. Cette école a été récemment rénovée et un niveau supplémentaire, éclairé par un plancher en verre, a été ajouté en sous-sol. Une coupole de verre couvre l'aire de jeux. Son sol est désormais en verre afin que les salles de classe en sous-sol soient éclairées naturellement. Ainsi, d'anciens principes sont à nouveau appliqués de manière créative. Cela n'a rien de sinistre. La vie souterraine n'a rien de glaçant, ici. Les possibilités offertes par les techniques modernes permettent d'utiliser de nouveaux espaces. Elles permettent de préserver l'architecture et d'exploiter de nouveaux espaces. On doit pouvoir le faire ailleurs, et c'est exactement ce que propose M. Van Goidsenhoven. Il existe un potentiel, mais la Région n'est pas très avancée. On ne sait pas ce qu'il y a en sous-sol.

Les architectes et les urbanistes s'accordent à dire que les initiatives isolées ne suffiront pas pour déboucher sur une utilisation optimale du sous-sol bruxellois. Ils plaident pour une vision globale, un plan d'ensemble de l'utilisation possible du sous-sol. L'existence de plusieurs cadastres incomplets et éparpillés entre différentes administrations qui « ont du mal à s'entendre » invite à élaborer un outil cartographique exhaustif. Ces cadastres sont éparpillés entre les organismes fédéraux ou régionaux : STIB, Bruxelles Mobilité, Bruxelles Environnement, Vivaqua, Sibelga, etc. Chacun dispose d'une partie de l'information, sans la comparer à celles des autres acteurs.

Pourquoi pas ? Il est de plus en plus difficile de construire en surface (stades de football, centres commerciaux). Les besoins de logements et d'espaces verts sont difficilement conciliaires. L'espace se raréfie. La population augmente. Le ministre Alain Maron a récemment déclaré qu'il n'y aurait pas de conteneurs à déchets enterrés. D'après le ministre, les négociations avec les pouvoirs locaux à ce sujet s'avèrent impossibles. Ce défaitisme prouve l'utilité d'un instrument intégré. D'autres Régions travaillent également sur cette question. Le département flamand de l'environnement a exploré les possibilités d'utiliser le sous-sol pour en faire plus avec l'espace que nous utilisons aujourd'hui. Il existe une Databank Ondergrond Vlaanderen (DOV), une collaboration entre le département de l'environnement, l'Agence flamande pour l'environnement (Vlaamse Milieumaatschappij), le département de la mobilité et des travaux publics. Ainsi, toutes les données relatives au sous-sol flamand sont facilement accessibles par le biais d'un guichet unique (le portail DOV).

ondergrond overwegen, dat aangevuld zou kunnen worden naarmate onderzoeken, archeologische opgravingen of werken uitgevoerd worden.

Mevrouw Pauthier dankt de indieners nogmaals voor dit creatief en goed gedocumenteerd voorstel, dat niet strookt met de stadsvisie van Ecolo. De ondergrond is niet geschikt voor woongebieden en haar fractie zal bijgevolg tegen het voorstel stemmen.

De heer Gilles Verstraeten vermeldt een recente rondleiding door het Willemfonds in de Marollen waar men oude een nieuwe scholen heeft bezocht onder meer een crèche van Victor Horta. Deze school werd recent gerenoveerd en een supplementaire ondergrondse verdieping met licht uit een glazen vloer werd hieraan toegevoegd. Een glazen koepel overspannt de speelplaats. De vloer ervan is nu in glas zodat onderliggende klassen natuurlijk licht hebben. Aldus worden oude principes nu creatief opnieuw aangewend. Hier is niets sinistres aan te bespeuren. Het doembeeld van een ondergronds leven is hier niet aan de orde. Met de mogelijkheden van de moderne technieken kan men nieuwe ruimtes benutten. Dit laat toe om de architectuur te behouden en nieuwe ruimten aan te boren. Dit moet elders mogelijk zijn en dit is precies wat de heer Van Goidsenhoven voorstelt. Er is potentieel maar het Gewest is niet ver gevorderd. Men weet niet wat er onder steekt.

Architecten en stedenbouwkundigen zijn het eens dat afzonderlijke initiatieven niet zullen volstaan om de Brussels ondergrond optimaal te gebruiken. Zij pleiten voor een algemene visie, een algemeen plan voor het mogelijk gebruik van de ondergrond. Het bestaan van verschillende onvolledige kadasters, verspreid over verschillende administraties die mekaar "moeilijk verstaan", vereist de ontwikkeling van een exhaustief cartografisch instrument. Deze bestaan op verspreide manier bij de federale of gewestelijke instellingen : de MIVB, Brussel Mobiliteit, Leefmilieu Brussel, Vivaqua, Sibelga, enz. Elkeen beschikt over een deeltje van de informatie zonder die te vergelijken met de andere actoren.

Waarom ook niet ? Bovengronds bouwen (voetbalstadia, winkelcentra) wordt steeds moeilijker. De nood aan huisvesting en aan groene ruimte kan men moeilijk met elkaar verzoenen. Ruimte wordt schaarser. De bevolking neemt toe. Minister Alain Maron heeft recent nog gezegd dat er geen ondergrondse afvalcontainers komen. Onderhandelingen hierover met plaatselijke besturen blijken aldus de minister onmogelijk. Dit defaitisme bewijst het nut van een geïntegreerd instrument. Ook andere Gewesten zijn met het thema bezig. Het Vlaams departement Leefmilieu heeft de mogelijkheden verkend om via ondergronds ruimtegebruik meer te doen met de ruimte die we vandaag benutten. Er is een Databank Ondergrond Vlaanderen (DOV), een samenwerking tussen het departement omgeving, de Vlaamse milieumaatschappij, het departement mobiliteit en openbare werken. Dat zorgt ervoor dat alle gegevens van de Vlaamse ondergrond vlot beschikbaar zijn via één loket (het DOV-portaal).

Pour pouvoir relever les défis démographiques et climatiques et mieux utiliser l'espace public, il semble indispensable que Bruxelles dispose d'un centre d'expertise similaire qui tienne lieu de référence pour les données, les connaissances techniques, les informations interprétées et les services du sous-sol bruxellois. Dans une ville à forte densité de population comme Bruxelles, tout ce qu'on peut mettre en sous-sol de manière réfléchie entraîne un gain d'espace en surface.

Pourquoi ne pas soutenir cette résolution ? Elle est intelligente et réfléchie. Elle montre qu'on a foi en la technique et qu'on croit qu'elle permettra de réaliser des choses innovantes à l'avenir, là où l'on ne s'y attend pas. L'école maternelle des Marolles en est la preuve éclatante.

Mme Isabelle Pauthier rappelle que pour ce qui concerne l'éclairage des lieux de vie et certainement les locaux scolaires, le RRU impose des normes d'éclairage de lumière naturelle. C'est une imposition légale. Elle va rester dans le Good Living, certainement pour les lieux de vie et pour les enfants, mais cette disposition, il est vrai, n'existe pas du temps de cette école de la rue Saint-Ghislain.

Mme Soetkin Hoessen remercie à son tour les membres du MR pour cette proposition de résolution, qu'elle a lue avec beaucoup d'attention. Elle incite à la réflexion. Elle ouvre la voie à l'aventure. À quelque chose de nouveau. Toutefois, il n'est pas certain que cela corresponde à la vision que Groen a de la ville de demain. L'oratrice se joint donc à Mme Pauthier. Ce qui est certain, c'est qu'il serait bon de tout cartographier. Mais doit-on créer une ville sous la ville ? C'est peut-être une caricature. Le texte parle de cette cartographie mais il va plus loin. Par exemple, le dernier point du texte parle d'une augmentation des parkings souterrains. Il est regrettable que cela figure dans le texte, car on déplace ainsi en partie la discussion, de la cartographie du sous-sol à sa privatisation. Cela élargit excessivement le texte. C'est pourquoi Groen ne peut pas soutenir ce texte.

M. Gaetan Van Goidsenhoven répond à la dernière intervenante que ses remarques justifient un amendement puisque ces objections semblent être l'unique obstacle à l'approbation du texte. Il souhaite pouvoir avancer. Tout n'est pas à prendre ou à laisser. Il est possible de retrancher des parties du texte. Il n'est plus acceptable qu'une ville comme la nôtre soit à ce point désarmé par rapport à la maîtrise de son sous-sol.

Loin de lui l'idée de vouloir transformer les Bruxellois en taupes. Au cœur de cette démarche est l'idée d'améliorer la qualité de vie de la ville. Il n'est pas question de mettre des habitations en sous-sol. Le but est d'avoir enfin un cadastre du sous-sol pour pouvoir bouger sur les questions de, par exemple, les poubelles, les arbres, etc. Il serait faux de penser qu'il existe de mauvais écologistes et socialistes à Paris. D'autres villes prennent les devants en lien avec les villes résilientes. Des colloques ont régulièrement lieu sur ces questions. Personne ne prône l'abaissement de la qualité de vie. On veut plus de verdure en ville et un meilleur usage du

Om demografische uitdagingen en uitdagingen op het vlak van klimaat een beter gebruik van de openbare ruimte te bemeesteren, lijkt het voor Brussel onontbeerlijk om een gelijkaardig kenniscentrum te hebben dat geldt als de referentie voor data vakkennis geïnterpreteerde informatie en diensten van de ondergrond van Brussel te delen. In een dichtbevolkte stad als Brussel is alles wat men ondergronds kan steken op een doordachte manier, een gewonnen ruimte aan de oppervlakte.

Waarom zou men deze resolutie niet steunen ? Zij is intelligent en doordacht. Dit getuigt van geloof in de techniek om in de toekomst vernieuwende dingen te doen daar waar men het niet verwacht. De kleuterschool in de Marollen is hier een fantastisch bewijs.

Mevrouw Isabelle Pauthier herinnert eraan dat de GSV normen inzake verlichting met natuurlijk licht oplegt voor de verlichting van de woongebieden en zeker van de klaslokalen. Dat is een wettelijke verplichting, die deel zal blijven uitmaken van Good Living, zeker voor de woongebieden en voor de kinderen, maar deze bepaling bestond inderdaad niet ten tijde van deze school aan de Sint-Gisleinstraat.

Mevrouw Soetkin Hoessen dankt op haar beurt de leden van de MR voor dit voorstel van resolutie dat zij met veel aandacht heeft gelezen. Het zet aan tot denken. Het zet de weg open voor een avontuur. Voor iets nieuws. Wel is niet zeker of dit aansluit bij de visie van Groen op de stad van morgen. Daarom sluit de spreekster zich aan bij mevrouw Pauthier. Wel is zeker is dat het goed zou zijn om alles in kaart te brengen. Moet men evenwel een stad onder een stad creëren ? Dit is wellicht een karikatuur. De tekst heeft het over dit in kaart brengen maar gaat een stap verder. Bijvoorbeeld heeft het laatste punt van de tekst het over het vermeerderen van de ondergrondse parkeerplaatsen. Wat jammer dat dit in de tekst vermeld wordt, want daarmee verlegt men deels de discussie over het in kaart brengen van de ondergrond naar het privatiseren ervan. Het trekt de tekst veel breder open dan dat dit moest. Om deze reden kan Groen deze tekst niet steunen.

De heer Gaetan Van Goidsenhoven antwoordt op de opmerkingen van de laatste spreker dat haar opmerkingen een amendement verantwoorden, aangezien die bezwaren het enige obstakel lijken te zijn voor de goedkeuring van de tekst. Hij wil vooruitgang boeken. Het voorstel is niet te nemen of te laten. Het is mogelijk om delen van de tekst goed te keuren. Het is niet langer aanvaardbaar dat een stad als de onze zo weinig controle over haar ondergrond heeft.

Hij heeft helemaal niet de bedoeling om van de Brusselaars molten te maken. De kern van deze benadering is de bedoeling om de levenskwaliteit in de stad te verbeteren. Er is geen sprake van woongebieden onder de grond. Het doel is om eindelijk een kadaster van de ondergrond te hebben om vooruitgang te kunnen boeken met vuilnisbakken, bomen enz. Het zou verkeerd zijn te denken dat er in Parijs slechte ecologisten en socialisten zijn. Andere steden nemen het voortouw op het gebied van veerkracht. Over deze onderwerpen worden regelmatig colloquia gehouden. Niemand pleit voor een verlaging van

foncier. Et non, M. Van Goidsenhoven ne veut pas mettre des habitations en sous-sol dans la friche Josaphat.

Nous avons besoin d'une connaissance réelle et précise du sous-sol. C'est l'outil indispensable pour développer certaines infrastructures. On parle de poubelles et de containers. Des avancées en la matière sont recalées par méconnaissance. Tout concourt à donner un signal. C'est une des nombreuses clefs. La question est de savoir si nous voulons nous rendre maîtres de ce qui se passe dans le sous-sol ou non.

Des auditions ou des amendements sont les bienvenus pour aller vers le consensus.

Mme Anne-Charlotte d'Ursel bondit à l'idée selon laquelle son groupe voudrait faire vivre la population sous terre. Le but de texte est de libérer de l'espace afin d'offrir une meilleure qualité de vie. Elle s'étonne que des partis qui prônent la qualité de vie et celle de l'environnement refusent qu'en réalité on ait plus de place pour des chemins piétons, la nature en ville, une ville plus propre, plus fluide pour tous les modes de transport, plus de classes d'écoles, et autre chose qu'une politique du coup par coup, etc. Actuellement, nous naviguons à vue. Ecolo et Groen se sentent sans doute attaqués par le fait qu'ils aient voté les 280.000 euros pour une étude pour planter des arbres dans deux quartiers. Le groupe MR demande une vision d'ensemble qui bénéficierait aux communes. Cela serait positif pour tous.

Mme d'Ursel est heureuse du reste de voir reconnue la nécessité d'avoir un cadastre des impétrants. Rien n'empêche la tenue d'auditions pour que par exemple Bruxelles Mobilité ait une vision claire sur ce qui permettra d'éviter des accidents, des affaissements de terrains, des conduites éventrées, etc. Ce sera au bénéfice de tous. L'attitude de M. Van Goidsenhoven aussi bien que la sienne est celle d'une ouverture d'esprit pour en arriver à une vision plus claire du sous-sol.

M. Gaetan Van Goidsenhoven demande une réaction sur l'idée d'avoir des auditions ou des amendements. Le sujet est-il jugé inintéressant ?

La Présidente renvoie à la discussion qui précède qui ne contient pas de réaction positive à cette demande.

III. Discussion des considérants et des tirets du dispositif

Les considérants et les tirets du dispositif ne suscitent aucun commentaire, la commission décide, sur la proposition de la présidente de séance, de passer directement au vote sur l'ensemble de la proposition de résolution.

de levenskwaliteit. We willen meer groen in de stad en een beter gebruik van de gronden. De heer Van Goidsenhoven wil helemaal geen ondergrondse woningen op het Josaphat braakland.

We hebben nauwkeurige en reële kennis van de ondergrond nodig. Dat is het essentiële instrument voor het uitbouwen van bepaalde infrastructuren. Men spreekt van vuilnisbakken en containers. De vooruitgang op dat gebied wordt afgeremd door een gebrek aan kennis. Er moet een signaal worden gegeven. Dat is een van de vele sleutels. De vraag is of we al dan niet controle willen krijgen over wat er ondergronds gebeurt.

Hoorzittingen of amendementen zijn welkom om een consensus te bereiken.

Mevrouw Anne-Charlotte d'Ursel ergert zich aan het idee dat haar fractie de mensen onder de grond zou willen steken. Het voorstel strekt ertoe ruimte vrij te maken voor een betere levenskwaliteit. Het verbaast haar dat partijen die pleiten voor levenskwaliteit en een gezond leefmilieu, weigeren om meer ruimte vrij te maken voor voetpaden, natuur in de stad, netheid, een betere doorstroming voor alle vervoersmiddelen, meer klassen in de scholen en iets anders dan een schocksgewijs beleid enz. Op dit moment varen we zo goed als blind. Ecolo en Groen voelen zich waarschijnlijk aangevallen door het feit dat ze hebben ingestemd met 280.000 euro voor een onderzoek om bomen te planten in twee wijken. De MR-fractie vraagt om een algemene visie die de gemeenten ten goede zou komen. Dat zou voor iedereen positief zijn.

Voorts verheugt het mevrouw d'Ursel dat de noodzaak van een kadaster van de nutsoorzieningen wordt erkend. Niets belet dat er hoorzittingen worden gehouden, opdat bijvoorbeeld Brussel Mobiliteit een duidelijke visie heeft, waardoor ongevallen, grondverzakkingen, doorgesneden leidingen enz. kunnen worden vermeden. Dat zal iedereen ten goede komen. De houding van de heer Van Goidsenhoven en de hare zijn er een van openheid om tot een duidelijkere visie op de ondergrond te komen.

De heer Gaetan Van Goidsenhoven vraagt om een reactie op het idee van hoorzittingen of amendementen. Wordt het onderwerp als oninteresting beschouwd ?

De voorzitter verwijst naar de voorgaande besprekking, waarin niet positief op de vraag werd gereageerd.

III. Besprekking van de consideransen en streepjes van het verzoekend gedeelte

Aangezien de consideransen en de streepjes van het verzoekend gedeelte geen commentaar uitlokken, beslist de commissie, op voorstel van de voorzitter van de vergadering, onmiddellijk over te gaan tot de stemming over het geheel van het voorstel van resolutie.

IV. Vote sur l'ensemble de la proposition de résolution

L'ensemble de la proposition de résolution est rejetée par 10 voix contre 3.

- *Confiance est faite à la rapporteuse pour la rédaction du rapport.*

La Rapporteuse

Soetkin HOESSEN

La Présidente

Isabelle EMMERY

IV. Stemming over het geheel van het voorstel van resolutie

Het voorstel van resolutie wordt verworpen met 10 stemmen tegen 3.

- *Vertrouwen wordt geschonken aan de rapporteur voor het opstellen van het verslag.*

De Rapporteur

Soetkin HOESSEN

De Voorzitter

Isabelle EMMERY